

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

מסכת מכות, פרק ראשון

דף ב

א. באלו עדויות אין מקיימים בעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו?
ב. האם העדים לוקים משום לאו דלא תענה ברעך עד שקר?

א. עדים שהעידו על פלוני שהוא חלל (או פסול יוחסין אחר. תוספתא; ראשונים) – אין אומרים יעשו הם כמו שזממו לו אלא לוקים ארבעים (ועשיתם לו כאשר זמם – ולא לזרעו).

כמה ראשונים כתבו שבפסול יחוס שמדרבנן, כגון שהעידו על כהן שהוא בן חלוצה – אינם לוקים מלקות ארבעים [אבל מדרבנן מסתבר שלוקים. אגודת אוזב ועוד]. ויש סוברים שלוקים מן התורה, וכן דייקו מסתימת דברי הרמב"ם (עדות כ, ח).

וכן כשהעידו על אדם שחייב גלות, והוזמו – אינם גולים אלא לוקים (הוא ינוס).
העידו על שורו של פלוני שהרג אדם – אינם משלמים כופר (משום שהכופר כפרה, ואלו אינם בני כפרה זו, שהרי שורם לא הרג. וישנה דעה (ע' ב"ק מא) הסוברת 'כופרא – ממונא' ולפיה עדים זוממים צריכים לשלם כופר עריטב"א).

נחלקו הראשונים האם העדים לוקים בזה אם לאו (ערמב"ם רמב"ן ריטב"א וטור).
וכן כשהעידו על אחד שגנב, והוזמו, אפילו אין לו ממון כלל והיה נצרך להמכר בגנבתו, וגם להם אין ממון לשלם (כן הסיק רבא דלא כסברת רב המנונא) – אינם נמכרים לעבד עברי.

א. הנמוקי-יוסף והטור (לה) כתבו שלוקים. ויש חולקים (ע' גבורת ארי, ערוך לנר, שיעורי ר' שמואל, עינים למשפט).

ב. העידו על אחד שגנב ואין לו ממון והיה דינו להימכר, והוזמו – חייבים לשלם לו ממון משום ועשיתם לו כאשר זמם (עפ"י מנחת חינוך מב. וע' דבר שמואל קדושין יח).

עדים המעידים לאסור אשה על בעלה, באופן שאינם מתחייבים בעונש אחר – לוקים משום 'לא תענה' (כן מבאר מדברי התוס'. ודקתני 'ארבעה דברים נאמרו בעדים זוממין' צ"ל דתנא ושייר).

עדים שהעידו על בת כהן שזינתה, והוזמו – אינם נשרפים כאשר זממו לעשות לה אלא דינם בחנק [בנשואה] או בסקילה [בארוסה], וכדין הבעל.

ואפילו כשאין ממיתים את הבעל, כגון שאין יודעים מי הוא או שהוא קטן, כתבו התוס' שהם בחנק או בסקילה. ויש חולקים (ריטב"א, וכ"כ בדעת רש"י. וכן דייקו מדברי הרמב"ם – עתוי"ט סוף סנהדרין).

ב. לא תענה ברעך עד שקר הוא לא שאין בו מעשה. ואף על פי שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה [וגם אין לוקים עליו משום שניתן לאזהרת מיתת בית דין, בעדים זוממים שהעידו על חיוב מיתה. עפ"י תוס' ד: ד"ה ורבנן ותו"י כתובות לב: – להכמים], נאמרה הלכה מיוחדת שעדים זוממים לוקים באותן עדויות שאין מתקיים בהם 'כאשר זמם' [ורמוזה עולא מוהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע – והיה אם בן הכות הרשע...].

לדברי רבי מאיר (ד), לוקים עדים זוממים משום 'לא תענה' גם כשהעידו על חיוב ממון. וכן כשהעידו על חיוב מלקות, מלבד המלקות שחייבים משום 'כאשר זמם', סופגים ארבעים משום 'לא תענה'. והכמים חולקים.

א. בארו ראשונים (רמב"ן; תוס' להלן ד: ד"ה ורבנן; בעה"מ סוף סנהדרין) שלוקה משום הלאו ד'לא תענה', שגילתה תורה שכאן לוקה אעפ"י שאין בו מעשה [וכדברי הגמרא להלן ד: 'עדים זוממין לאו שאין בו מעשה לוקין עליו']. ויש שבארו שנתחדש כאן דין מלקות מיוחד במקום עונש 'כאשר זמם', ואינו על עבירת הלאו דעדות שקר גרידתא.

ב. במקום שהעדים לא זממו לעשות כלום, כגון שהעידו באחד שעבר בלאו שאין בו מלקות והוזמו – אינם לוקים משום 'לא תענה' מפני שאין בו מעשה (עפ"י רש"י סנהדרין פו:) ולא נתחדש בכתוב ללקות אלא בכגון שבאו 'להרשיע את הצדיק' כלומר לענוש בפועל (ערמב"ן שכתב שלכך עדים שהעידו על טריפה שחייב מיתה והוזמו, פטורים ממלקות דלא תענה).

וכן כשהוזמו קודם שנגמר דינו של הנידון, אינם לוקים משום 'לא תענה' (כמבואר להלן ה: חייבי גליות מנין וברש"י ותוס'). ואולם ר"ח פירש שם בענין אחר, ויש מצדדים לומר שבעדות בן גרושה לוקים אף קודם גמר דין. ע' אפיקי ים ח"א מז).

וכן כשהוזמו עד אחד בלבד, אינו לוקה משום 'לא תענה'. כן משמע מסתימת הדברים להלן ה: [ויש לפרש הטעם, שלא אמרה תורה שילקה על 'לא תענה' אלא אם שנים העידו שקר, שנעשה עול גדול בישראל, אבל אם אחד העיד אמת ואחד שקר לא רבתה תורה מלקות] (עפ"י חזון איש ב"ק יב, יב. וע"ע פני יהושע וערוך לנר; אגרות משה חו"מ ח"א יב).

ג. עדים שהעידו על אדם שנהרג והוכחשו על ידי שבא הרוג ברגליו, מבואר בסוגיא במקום אחר (ב"ק עד) שלדברי רבי אלעזר לוקים משום 'לא תענה' [ורבי יוחנן חולק משום לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין].

דפים ב – ג

ב. חיוב עדים זוממים לשלם משום 'ועשיתם לו כאשר זמם...' – תשלומי ממון הם או קנס? האם עדים זוממים משלמים על פי הודאת עצמם? ומה הדין כשהודה אחד מהם?

רבי עקיבא סובר שחיוב עדים זוממים – קנס הוא [שהרי לא עשו מעשה ועדיין ממון ביד בעלים, ומשלמים (רבה ורב נחמן)]. הלכך אין משלמים על פי עצמם.

וכן סובר רבי מאיר, ואילו רבי יהודה חולק (כדלהלן בגמרא ד:). ופסק הרמב"ם (וכ"ה בטור חו"מ לה) כרבי עקיבא. ויש שפסקו שמשלמים על פי עצמם. (ע' רבנו יהונתן ומאירי; בהגר"א חו"מ א סקכ"א).

אמרו 'העדנו בב"ד והוזמנו וחויבנו ממון' – הרי זו הודאה בממון גמור ולא בקנס, ומשלמים עפ"י הודאת עצמם לדברי הכל.